
**РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДОЦ. БОГДАНИНОЇ О.М. «ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА, ІСТОРІЯ». – ХАРКІВ: ШТРИХ,
2004. – 164 С.**

Теорія та методика джерелознавства історії України залишається самим складним та дискусійним розділом історичного джерелознавства. Відсутні фундаментальні праці з історії національного джерелознавства. Поява рецензованої книги покликана, як зазначає у вступі сама авторка, заповнити певну наукову прогалину в сучасному українському джерелознавстві.

В студіях попередніх дослідників (насамперед слід згадати узагальнюючі праці В.І. Стрельського, особливо його «Теорию и методику источниковедения истории СССР» (К., 1968), посібник О.М.Медушевської «Источниковедение: теория, история, метод» (М., 1996) та новітній колективний підручник «Історичне джерелознавство» (К., 2002) вже піднімалися розглянуті О.М.Богдашиною питання теорії та методики історичного джерелознавства. Історія російського джерелознавства розглянута у вищеназваному посібнику О.М.Медушевської. Проте авторці вдалося відійти від класичних формулювань та подати власні оригінальні трактовки головних теоретичних проблем та своє бачення історії українського джерелознавства.

О.М.Богдашина вважає необхідним розширити предмет джерелознавства історії України теорією. Третина нашого підручника «Історичне джерелознавство», підготовленого колективом науковців історичного факультету Київського національного університету ім. Т.Шевченка також присвячена теоретичним проблемам джерелознавства в зв'язку з їх особливою важливістю для всіх джерелознавчих дисциплін. Тому в пропозиції авторки є певне раціональне зерно.

Виглядає досить полемічним спроба дослідниці виділяти в об'єднану схему структури джерелознавства історії України два рівні (теоретичний та практичний) та чотири аспекти (предметний, логічний, функціональний, субдисциплінарний) (див. схему №3 посібника). Можливо краще було б повернутися до двох, традиційно окремих, класичних схем структури джерелознавства історії України?

Авторка виділяє три головні методологічні принципи (об'єктивності, системності та історизму) та три групи методів роботи з історичними джерелами. До першої групи вона

відносить загальнонаукові методи (три методи формальної логіки, математичні, статистичний), до другої групи – спеціально-історичні: історико-порівняльний, історико-типологічний, історико-генетичний, проблемно-хронологічний. Серед спеціально-джерелознавчих методів дослідниця виділяє такі методи: біографічний, археографічний, іконографічний, пелаографічний, евристичний, метрологічний. Дана класифікація не викликає заперечень.

О.М.Богдашина правильно трактує поняття джерелознавства в широкому та вузькому значенні цього слова. Вона слушно підкреслює, що джерелознавство в широкому значенні цього слова є не тільки комплексом спеціальних історичних дисциплін, які займаються вивченням історичних джерел, а й системою історичних знань про джерела. Історичні дисципліни джерелознавчого характеру, на її думку, в системі породжують нові інтегративні якості, які не притаманні окремим спеціальним історичним дисциплінам.

Логічним виглядає намагання дослідниці розширити предмет та завдання джерелознавства в вузькому значенні цього слова та пропозиція не називати джерелознавство в вузькому значенні цього слова допоміжною історичною дисципліною (тільки спеціальною). На нашу думку така пропозиція слушна також не тільки щодо археології, історіографії та етнографії, а й архівознавства. Перечислені п'ять дисциплін мають перестали називатися допоміжними.

У третьому розділі навчально-методичного посібника наведені науково-популярні характеристики близька сорока спеціальних історичних дисциплін з цікавими прикладами різних видів джерел.

Новим за змістом є визначення історичного джерела: "Історичні джерела – ті результати людської діяльності, які містять у собі (як правило безпосередню) історичну інформацію, тобто які виступають носіями інформації про історичні події та явища; водночас самі виступають як пам'ятки матеріальної та духовної культури своєї епохи". У даному трактуванні історичного джерела прослідковується два підходи: гносеологічний та культурологічний.

О.М.Богдашина у своєму посібнику наводить велику комбіновану класифікацію джерел з історії України.

Авторка слушно довела, що деякі джерела непотрібно відносити до історичних джерел. Поняття «неісторичні джерела» або «позаісторичні джерела» охоплює сліди антропогенного впливу на природу, палеоантропологічні та інші сліди людського існування (див. № 5 та схему №6). Проте, як підкреслює дослідниця, їх можна використовувати як додаткову інформацію для аналізу історичних подій чи явищ.

Всю сукупність історичних джерел вона поділяє на групи, типи, види та підвиди з обґрунтуванням принципів своєї класифікації.

Всі історичних джерела дослідниця об'єднує в чотири групи: словесні, зображальні, історичні речові та інші.

Група словесних джерел охоплює три типи джерел: усні, лінгвістичні, писемні з наступним поділом кожного типу на різні види та підвиди.

За її класифікацією до групи зображальних джерел відносяться кіно-, фото- та відеодокументи, скульптура, твори прикладного мистецтва, живопис, графіка.

У групу історичних речових джерел авторкою об'єднані такі типи джерел: археологічні, архітектурні споруди, символічного змісту, інші пам'ятки матеріальної культури.

До окремої групи віднесені наступні типи джерел: етнографічні, фонодокументи, електронні носії інформації.

Нова класифікація джерел з історії України О.М.Богдашиної є логічно побудованою та науково обґрунтованою

Авторка виділяє в якості двох головних етапів джерелознавчої критики «аналітичну» критику та «синтетичну» критику, вважаючи, що терміни «зовнішня» та «внутрішня» критика не охоплюють все коло завдань критики джерел.

На її думку перший «аналітичний» етап складається з п'яти підетапів:

- 1) виявлення джерел;
- 2) попередній відбір джерел;
- 3) класифікація та групування джерел;
- 4) вибір методів та прийомів вивчення;
- 5) текстологічна критика джерела.

Останній підетап має дві групи дослідницьких завдань:

а) встановлення тексту джерела (основного чи первинного тексту та доповнень до нього);

б) встановлення походження джерела (питання авторства, місця, часу, обставин та мети створення, оцінка його автентичності);

б) аналіз повноти та достовірності викладених у джерелі фактів та оцінок, тобто одержання цільової історичної інформації;

7) джерелознавчий синтез, який поділяється на три підетапи:

а) виявлення зв'язків джерел, співставлення джерел за ступенем їх достовірності та повноти, співвідношення між самими джерелами;

б) створення комплексу джерел, які дозволяють з великою повнотою та достовірністю дослідити історичні події;

в) встановлення всієї суми наукових фактів, які відносяться до теми дослідження; визначення фактів, яких бракує для повноти картини.

Найбільший за обсягом сьомий розділ книги присвячений історії розвитку джерелознавчих знань на Україні та розвитку джерелознавства історії України, як наукової та навчальної дисципліни. В цьому розділі виклад історіографічного матеріалу підпорядкований новій періодизації розвитку джерелознавчих знань на Україні та джерелознавства історії України. О.М.Богдашина виділяє сім періодів: початковий, просвітницький, романтичний, позитивістський, неокантіанський, радянський або марксистський, пострадянський. Для кожного окремого етапу вона формулює риси, притаманні цьому періоду. Дана періодизація на наш погляд потребує подальшої розробки.

Детальний аналіз попередньої літератури (не тільки українських, а й західно-європейських та російських вчених) з теорії та методики джерелознавства, з якого розпочинається кожний параграф рецензованої книги, а також глибокий рівень дослідження теоретичних проблем свідчать що перед нами нестандартний навчально-методичний посібник. За своїм змістом та формою викладення матеріалу студія О.М.Богдашиної – більш наукове видання (монографія), ніж навчально-методичний посібник.

Такий висновок посилюється і відсутністю у книзі методичних вказівок, характерних саме для навчально-методичних посібників. Наприклад доречними були б питання для перевірки

знань студентів після кожного параграфу та іменний покажчик (в наявності тільки термінологічний покажчик).

Схеми, наведені в кінці посібника, уточнюють погляди автора на структуру джерелознавства історії України та класифікацію джерел.

Навчально-методичний посібник Богдашиної О.М. «Джерелознавство історії України: теорія, методика, історія» є значним кроком в розробці головних проблем теорії та історії українського джерелознавства.

доктор іст. наук, проф. Калакура Я.С.